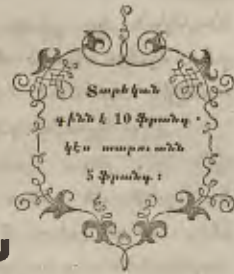

ԵՌՌՌՌՍ

Օ Ր Ա Գ Ի Ր Ը Ն Տ Ա Ն Ե Կ Ա Ն

Թ Ի Ի 24.

1858

Ո. ՀԱՏԱՐ

ՍԱՀԱՐԱՆ ԱՆԱԿԱՏԻ ՄԷՋ
ՃԱՄԲՈՐԳԻ ՄԵՐ

Վիրիկէին ներսի կողմերը կամ
Միջին Ափրիկէ երթալու ամե-
նէն ապահով եւ ամենէն երազ-
ճամբան հիւսիսային ծովերէն
դէպ ի ներս տանող ճամբան է,
թէ եւ Սահարայի անբաւ անմխի-
թար միջոցէն կ'անցնի: Աս ամայի

անապատը քան զբազմամբողս կողմերէն աւելի քաղցր է-
Սահարայի մէջէն եղած ճամբորդութիւնը, Ափրիկէին
ուրիշ բազմամարդ կողմերէն եղած ճամբորդութիւնէն
աւելի ապահով է, որոնց օդը ընդհանրապէս եւրոպացի
ճամբորդներու առողջութեանը վրայ գէշ ազդեցու-
թիւն մը կ'ընէ: Աս աղբեցութիւնը արեւուն կիզէ-
ջերմութիւնը չէ, հապա հովանաւոր անտառաց գետ-
նէն, գետերուն, ծովերուն զով ջրերէն ելած ժան-
տահոտութիւնն է, որ նոյն օդաբաժիններուն չլար-
ժող ճանապարհորդաց առողջութիւնը կը թաղէ:
Հանգարտ եւ կապուտակ կոհակները եղբրաց քովը
եղած թումերուն հողը, ջրով շաւղելով, թոյն մը
յառաջ կը բերեն, որն որ թունաւոր օձերուն ահու-
ներուն տակէն ելած թոյներէն նուազ չ'աղբեր:

Իսկ անապատին մէջ ոչ այսպիսի ժանտառիթ
ջրեր կան, եւ ոչ ալ Ափրիկէին բնակիչներէն առա-
պելեալ, գիշափէ սնասուններ: Անապատներու ա-
ռիւծը, առասպելաբանութեանց վերաբերող բան մըն
է, որովհետեւ կենդանեաց թագաւորը խիտ եւ ջրա-
շատ անտառները, ուր որ ինք իր առատ աւարը կը
գտնայ, Սահարայի ամայի եւ աւաղուտ կողմերու հետ
ամենեւին չ'իյնի: Նոյնպէս ալ նկարահաններէ եւ
բանաստեղծներէ, անապատի մէջ թափառող ճամ-
բորդներու վրայ տատանուած արծիւներն ու սնկերը,
այսպիսի սակաւաջուր կողմերը չեն գտնուիր, ուր
ճամբորդները իրենց ջրերը զգուշութեամբ մը կը գո-

ցեն կը պահեն: Մէկ խօսքով, Սահարայի մէջ կարի-
ճէն, եւ քանի մը հատ հոս հոն ջրոյ քովերը, ար-
մաւենեաց վրայ բոյն դնող թռչուններէն զատ, որոնք
լնտանութեամբ մը ճամբորդներէն մնացած հացի
փշրանքները կը ժողովեն, ոչ բուսական եւ ոչ ալ
կենդանական կեանք մը կը գտնուի:

Սահարայի մէջ անհամար շարժուն աւաղա-
բլուրներ ըլլալը, եւ թէ աս բլուրներուն հովէն աս-
կէ հոն, անկէ հոս փոխադրուիլը, որով ճանապար-
հորդաց ոտքին տակը երէկ բլուր, այսօր խոր վիրապ
մ'ըլլալը, եւ շատերուն անոնց տակը իրենց դերեզ-
մանը գտնելը, աւելի բանաստեղծական քան թէ
ճշմարտաման նկարագրութիւններ են: Սահարա ա-
նապատը թէ աւաղուտ, թէ ժայռուտ եւ թէ հողոտ
գօտիները ունի:

Անապատին մոտեցածին աւաղոյ կոհակները ե-
րեւակայական բաներ են, Սահարային աւաղաւեռ-
ները, ճանապարհորդաց ոտիցը տակ դարերէ ի վեր
հաստատուն մնացած են, զորոնք չէ թէ մրիկը, այլ
Արարչին աջը երկրաշարժով մը կրնայ աներեւոյթ
ընել կամ փոփոխել: Ստոյգ է հովը աւաղի ամպ մը
կը հանէ կը բարձրացնէ, եւ ճանապարհորդաց աչա-
ցը փնտս կու տայ, բայց աս ամպերու տակ կարտ-
վաններ ծածկուիլը առասպելաց կարգը կրնայ հա-
մարուիլ:

Սահարայի մէջ, ամառուան արեւը, որչափ որ
ալ տաք եւ հեղցուցիչ ալ ըլլայ, ձմեռը, նոյն անա-
պատին հասարակածին մօտ ըլլալովն ալ, ճանապար-
հորդը ցրտոյն խտութենէ ալ աղատ չէ, եւ բըր-
դեայ խիտ զգեստներովը, հազիւ ցրտութենէն կը
պահպանուի: Սայիտ անուամբ սեւուկ մը, որն որ Ռի-
քարտսըն անգղիացւոյն՝ անապատին մէջ բրած ճամ-
բորդութեանը ատեն անոր կ'ընկերանար. իր ընկեր-
ներովը մէկտեղ տիրոջը վրանին լաթին մէջ փաթ-
տուելով ցրտէն հազիւ կրնար պատուարուիլ:

Ռիքարտսըն, թուենուզ կեցող անգղիական վար-
ըինկըն հիւպատոսէն հրաման առած էր, որ Սահա-
րայի՝ Տաճկաստանի վերաբերող մասը պարտի: Թէ-
պէտ իրեն վաթսուն հոգւով փոքր բանակ մը տրուած
էր, բայց աս անպիտան զէնքերով եւ թափթփած
զօրքը, որն որ իրեն հրացանը պայթեցնելով մեծ ահ-

ճուրխին կը զգար, աս եղանակաւ ճամբաներուն գեռ երեք մասին մէկը չըրած, հրացանի փոշին բուրովին սպառած էր:

Աս պղտիկ գնդոյ գլխաւորը, որն որ ձիաւոր մըն էր, չորս հրացանով, ուրիշ ատրճանակներով եւ սրով մը զինուորած էր: Ռիքարտսըն հարցուց թէ, աս զէնքերը ի՞նչ բանի համար առած է, եւ թէ յարձակման դէպքի մը մէջ ինք զինքը ասոնցմով պաշտպանելու միտք ունի: Հեծեալը իր պարզութեամբ, եւ ճակատագրական համոզմամբ պատասխանեց թէ «Աս բանը ես չեմ գիտեր, միայն Աստուած գիտէ: Եթէ որ այնպէս որոշուած է որ Պետտիններէն կողոպտուինք ու սպաննուինք, մեր փաշան ալ, իր բոլոր զնդերովը, աս ճակատագրին դէմ չկրնար դնել»:

Ռիքարտսըն, աւաղակներէ ամենեւին վախ չունէր, անոր համար ձեռքը մեծ հովանոցէ մը զատ ուրիշ զէնք չունէր: Աս զէնքը իր ուղտին ետեւի կողմէ մը հաստառուած տափարակ բանի մը վրայ խօթուած էր, որն որ զինքը անապատին կիզիչ արեւէն կը պաշտպանէր, եւ ի կարօտութեան զէնքի տեղ կը լեցընէր:

Սահարայի մէջ երկայն ճամբորդութեան չէ թէ միայն արք, այլ նաեւ շատ անգամ կանայք ալ առանց ուրիշ պաշտպանութեան մը ձեռք կը զարնեն: Ճամբորդներուն մէկ հատիկ վտանգը, անծառ եւ աննշան անապատի մէջ ճամբան կորսնցընելն է:

Այսպիսի դէպք մը պատահեցաւ Ռիքարտսընին ալ: Կարաւանը ժայռերու խմբի մը կողմերը հասած էր, զորն որ բնութիւնը խառնի խուռն բան մը ձեւացուցած էր: Աս՝ հաւանականաբար հրաբխային բլուրնութեամբ մը երկրի ընդերաց մէջէն ելածի նման խումբը, գոթացի շէնքի մը շատ նմանութիւն ունէր, եւ անոր համար Արաբացիներէն «Գեւերու պալատ», կը կոչուէր: Իրենց աւանդութեանցը համաձայն աս հսկայաձեւ բերդին մէջ ոգիներ կը բնակէին, որոնք հազար ու մէկ գիշերանց ոգիներուն պէս, հոս գանձի մը պահպանութիւն կ'ընէին: Եւ վա՛յ էր ան մարդուն որն որ մանաւանդ գիշեր ատեն ասոնց հանգիստը կ'աւերէր:

Անոր համար կարաւանը այսպիսի խորհուրդներով, կէս օրէն ետքը ժամը 4ին, աս գեւերու պալատէն հեռու տեղ մը բանակ դրաւ: Անգղիացի ճանապարհորդը, ասոնց ցրցունելու համար թէ կրթեալ եւ ուսումնական մարդ մը, ի՞նչ աստիճանի ասանկ աւելորդ պաշտպանական բաներու հաւատք չընծայէր, որոշեց որ ինք առանձին հոն այցելութիւն մ'ընէ: Հետը նիզակ մը եւ սուր մը առնելով անկէ հեռացաւ: Առանց պատահարի մը, իր արշաւանաց վախճանին հասնելով, իր ընկերները զարմացընելու համար, ժամանակաւ աս գիւաց պալատին ասղաձեւ բուրգերէն կտորտած ինկած կտորներէն քանի մը հատ անգղիական մուսարանը տանելու համար ժողովելով ետ դարձաւ, եւ կամ թէ աւելի ասանկ լսենք կը կարծէր որ ետ պիտի դառնայ:

Արեգակը մոնելու վրայ էր, Ռիքարտսընին դժբաղդութիւնը համառօտ ճամբէ մը զարնել ուզեն էր, ետքը «Ամէն իզմէ ետքը Սահարա այց ելող ճամբորդներու կը յանձնեմ որ, կ'ըսէր, իրենց անծանօթ եղած այսպիսի երկրի մը մէջ, ասոր նման փորձ մը չընեն»:

Մէկ ժամու չափ քալելով, կը կարծէր որ բանակին կը մօտենար, արեւը արդէն մտած էր, հիմայ ալ մտածմունքը սկսաւ զինքը չարչարել թէ արդեօք ճամբան կորսնցուցած է, եւ թէ արդեօք աս անբաւ միայնութեան մէջ գիշերը անցընելու պիտի ստիպուի թէ չէ: Պարապ տեղ՝ իր ընկերացը բանակին կրակը նշմարելու համար աւաղակոյտերու ու ասդին անդին ցիր ու ցան գտնուած ծառերուն վրայ կ'ելէր. բայց ամէն բան վայրապար էր: Աւաղի ծովու մէջ իրեն փրկութեան՝ բաղձացած հուրը կամ լոյսը չէր տեսներ:

Աշխատութենէ յոգնած եւ հոգին բերանը եկած, իր երեւակայութիւնը զարհուրելի խորհրդոց տեսարան մը եղած էր: Երբեմն զինքը կանչող ձայն մը կը լսէր, երբեմն լոյս մը կը տեսնէր, երբեմն ձիու վրայ հեծած եւ զինքը փնտռելու ելած ճամբորդ մը կը նշմարէր: Աս վերջինը իր երեւակայութեան մէջ ան աստիճանի տաքցած էր, որ մտացածին հեծեալը շատ անգամ օգնութեան կը կանչէր:

Իսկ անօգուտ խոյզը կամ թափառիլը նորէն սկսաւ, մինչեւ յաւաքացած գիշերը՝ անոր ոտիցը իրեն ըրած ծառայութիւնը արգելելով, շնչասպառ գետինը ինկաւ: Եւ հիմայ, ալ միտքը դրաւ որ նորէն փորձելու մէկ դի թողու. հոն հարկւրամէնի թեղօշի (մէշէի) ծառի մը տակ բարձրաւանդակի մը վրայ նետուելով, շատ տարիներէ ի վեր անոր տակը ժողովուած տերեւներու մէջ իրեն տեսակ մը անկողին շինելով, մէջը մտաւ հանգչեցաւ:

Արեւելքէն հով մը ելելով, թեղօշին ճիւղերը կը թօթուէր, բայց ճամբորդը, որն որ իր թիկնոցին մէջ փաթտուած կը պառկէր, հիմայ իր վիճակին վրան մտածելու բաւական գիւրութիւն ունէր: Վայրենի անասնոց յարձակմանէ վախ չունէր, որովհետեւ ասոնք ան տեղերը չէին գտնուեր, գիտէր նաեւ թէ անապատներու վայրենի որդիքը, այսինքն Պետտիններն ալ, ասկէ հեռու սահմաններու մէջ կը պտտէին: Ռիքարտսընին մէկ հատիկ թշնամին ծառան էր, որն որ արդէն սկսած էր զինքը զարհուրելի եղանակաւ մը չարչարել: Պարապ տեղ քուշը օգնութեան կը կանչէր. գիշերային հովը դադրած, լուսինն ալ արեւմտեան կողմը աներեւոյթ ըլլալու վրայ էր, եւ իր վերջին տկար ճառագայթները մութ գիշերուան հետ հաղիւ կռուելու կարողութիւն ունէին: Անգղիացւոյ մը վրայ միայնութեան եւ ամայութեան զգածմունքը, աս անգամուան պէս անհաճոյ աղբեղութիւն մ'ըրած չունէր:

Ի՞նչ կարգապէս արշալուսէն ժամ մը յառաջ, անգամաց խոնջութիւնը վրան մրափել մը բերաւ. ժամ

մը ետքը արժննալով, իր բոլորտիքը առաւօտեան կարմրութենէ զհորիզոնը բոցերու մէջ գտաւ: “Ճընձեալ զգածմունքներով վեր ցատկեցի, կը պատմէ Ռիքարտսըն, որ տունընեան մեծ թագաւորը դիտեմ, որն որ իր օրական ընթացքը կը սկսէր: Արեգական ճառագայթները, դեռ դիւաց պալատան ճեղքերէն անթափանցելի էին, թէ եւ անպատին արեգակը հորիզոնէն վեր բարձրացած, գետնի վրայ արեւելեան հեղուկաւոր մարգարիտներ կը ցանէր. որովհետեւ նոյն իսկ Սահարային անպտուղ երկիրը, առտունները տեսակ մը ցօղէն զրկուած է: ”

Ռիքարտսըն անմիջապէս ոտք ելաւ եւ առ Աստուած դիմելով, իր ընկերները գտնելու համար նորէն դիւաց պալատը դարձաւ, եւ կը յուսար որ իրեն ընկերները զինքը ան կողմերը կը փնտռեն, բայց աս յոյսն ալ պարտապ ելաւ, չորան մ’ընեւէն ետքը նորէն նոյն տեղը ելաւ:

“Երբօրուստ վախու եւ յուսոյ զգածմունքներով չարչարուող թափառականին առջեւը, անպատը աչքին զօրածին չափ համատարած ծովու մը պէս տարածուած էր. քանի յառաջ կ’երթար, այնչափ ալ աւաղաբլուրներ, չոր մացառներ, փոքր տափարակներ փոփոխ մէկզմէկու կը յաջորդէին: Վերջապէս Ռիքարտսըն կը համարէր որ կարաւանին հետքերը գտած ըլլայ, անով միտքը կը գնէր որ ամէն դժուարութեանց յաղթելով աս հետքը բռնէ յառաջանայ: Աս հետքերը շատ անգամ աներեւոյթ ըլլալով, երկայն ատենէ ետքը նորէն երեւան կ’ըլլէին: Ստոյգ է ուղտերու, ոչխարներու, եւ հողաթափ կրող առաջնորդաց ոտքերու հետքը աւաղին վրայ կ’երեւար. բայց իրեն ընկերացող յիսուն դերեաց մերկ ոտիցը հետքերը ուր էին: Վերջապէս Ռիքարտսըն իր զարհուրանքը հարկադրեցաւ համոզուելու, որ աս տեսած հետքերը իր կարաւանին հետքերը չէին. եւ ալ իր սիրտը անստորագրելի ահ ու դող մը պատեց: Ինք իրեն ճիգ ընելով երկու ժամու չափ ալ ճամբան յառաջ տարաւ, բայց յուսահատութենէ յառաջ եւ կած քիչ մը զօրութիւնն ալ որ դեռ վրան էր. վերջապէս սպառեցաւ, եւ աւաղէ բլրոյ մը վրայ ինկաւ: Եւ ինքզինքը նորէն յուսացնելով, իբր թէ խոնջեալ մարմնոյն վրայ ելեկտրական կայծ մ’արծարծելով, սողալով մը բլրոյն վրայ ելաւ: Չեռքի նիզակը, որն որ իր տատանեալ քայլերուն նեցուկ մը կ’ըլլար, հաղիւ կրնար վերցընել: Աս վայրկեանի մէջ մահը իրեն փրկիչն էր, Ռիքարտսըն. զանի կանչելու սկսած էր:

Աս զարհուրելի միջոցին մէջ, իր աջակողմը յանկարծ ճերմակ կերպարանք մը տեսաւ. բայց բարեկամ էր թէ թշնամի, արդեօք երեւակացական ցնո՞քը մըն էր թէ արդեօք քիչ մը վերջը իր խաբէութենէն արժննալով նորէն անտեսութեան ծովու մէջ պիտի թաթախէր: Նորէն որչափ կրցաւ բոլոր զօրութիւնը ժողովեց եւ գէպ ի ան ցնո՞քը վազեց: Հիմա ո՞վ կրնայ ստորագրել անոր ուրախութիւնը: Ան կերպարանաց մոտեցած ասունը, ինք զինքը յան-

կարծ առջի իրիկուրէն թող տուած բանակին հասած տեսաւ:

Իրենինները զինքը ամէն կողմը փնտռելով, այնպէս համարած էին թէ աւաղակներէ կամ գետերէն յափշտակուած ըլլայ, հիմա ուրախութեամբ կ’ողջունէին: Սեւերուն խոհակեր Սահիտը, թէեւ զանի կ’արտասուէր, բայց առաւօտեան նախաճաշ պատրաստելու աւելի նախամեծար համարած էր, քան թէ զանի փնտռելու ելլելը, հիմա իրեն առջեւը կաղ-դուրեցուցիչ կերակուր մը բերաւ, որով տկարացած անդամները նորէն զօրացան:

Ք Ն Ա Պ Ա Տ Մ Ա Պ Ա Ն

ՄԱՐԿԿԱՅԻՆ ՄԱՐՄՆԱՅՆ ԿԱՅՄՈՒԹԻՒՆԸ

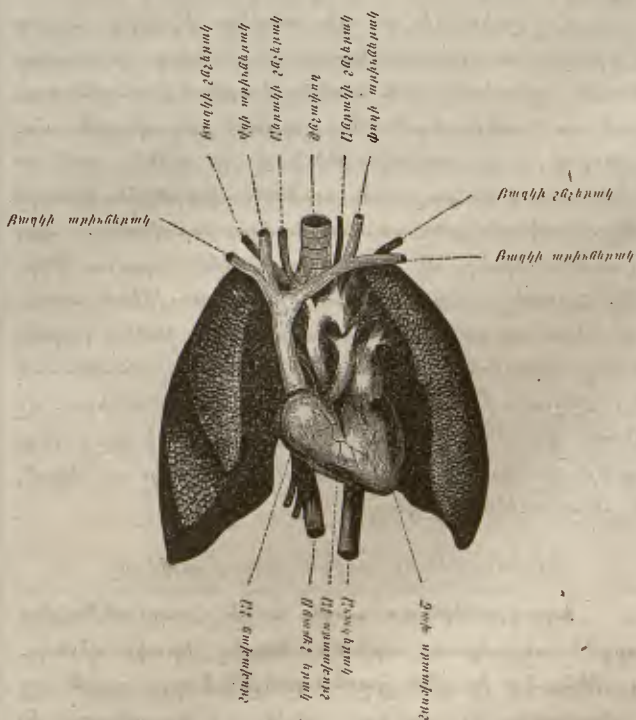
(Շարունակութիւն տես թիւ 22)

Յնչառութեան գործարանը:

Շնչառութեան գործարանը բնական կ’իմանանք թոյլ եւ անոր հետ կապակցութիւն ունեցող խողովակները, որոնք կամ ի թոքն կը հանգին եւ կամ անկէ կ’ըլլեն: Պատկ. 7:

Թոքին զանգուածը, եղեգնածեւ երեք շատ բարակ խողովակներու ճիւղերէ կը բաղկանայ, որոնց առջինը Յնչափող, երկրորդը թոքի շնչերակ, երրորդը թոքի երակն է: Աս գործարանը ընդարձակ տարածութիւն մ’ունի, որն որ երկու գրեթէ հաւասար թեւերէ կը բաղկանայ, որոնք երկու կողմանէ սիրտը կը գրկեն, եւ անով մէկտեղ կուրծքի խոռոչը կը լեցընեն:

Պատ. 7.

Թողին գործքը, թողի շնչերակէն իր մէջը
Թափուած մութ կարմիր արիւնը, համատարած օդին
հետ հաղորդութեան բերելն է:

Շնչափողը որուն ծայրը բերնի մէջ կը բա-
ցուի, եւ անով քթին հետ ալ հաղորդութեան մէջ
է, քսան հատի չափ կրճիքէ կարծր օղակներէն կը
բաղկանայ, որոնք մորթով մը մէկգլմէկու հետ միա-
ցած են: Շնչափողին վերի ծայրն է կոկորդը, եւ հոս
շնչափողը ճեղքով մը կը բացուի, որն որ Հերթնայնի
կը կոչուի: Բայց որպէս զի մարդ բան մը կըլած ա-
տենը աս հերթէն շնչափողի մէջ չերթայ, ձայնի հեր-
ձին վերի կողմը կրճիկէ տեսակ մը ծածկ մը կայ,
որն որ կոկորդի ծածկ կը կոչուի, եւ աս վերջինը
բան մը կըլածած ատենը նոյն հերթը կը ծածկէ: Անոր
հակառակ նոյն ծածկը շնչառութեան, խօսելու, ծի-
ծաղելու եւ այլն ատենները կը բացուի, անոր համար
շատ անգամ կը պատահի որ կերակրոյ ատեն մէկու մը
խօսած ատենը, կերուած մասնիկներէն մաս մը շնչա-
փողին մէջը կը մտնէ, անով սաստիկ գրգռութիւն
մը կամ հազ մը կը բռնէ, եւ աս հազին բռնութենէ
նոյնը շնչափողէն դուրս կ'ելլէ:

Շնչափողը կուրծքի մէջ երկու գլխաւոր ճիւ-
ղերու կը բաժնուի, ասոնք ալ քանի որ թողին մէջ
կը մտնեն այնչափ ալ փոքր փոքր ճիւղերու կը բաժ-
նուին, եւ վերջապէս օդով լեցուն փոքր փամփռ-
տիկներով կը վերջանան, որոնք թողին մէջ տարա-
ծուած փոքր ճիւղաւորութիւններուն բոլորտիքը պա-
տած են: Ասկէ յայտնի է որ թողը օդով լեցուն
գործարան մըն է. այնպէս որ փորձի համար անաս-
նոյ մը թողը առնուս մէջի օդը ճնշելով պարպես,
թողը իր սովորական մեծութիւնը կը կորսնցնէ կը
պղտիկնայ, բայց թէ որ շնչափողէն նորէն օդ մէջը
փչես իր սովորական մեծութիւնը կ'առնու:

Շնչառութիւնը ան ատենը կ'ըլլայ, երբոր
կուրծքի խողովին մասնաւոր դեղերները կը տարա-
ծուին, այնպէս որ ան ատենը կուրծքի խողովին տա-
րածուած անջրպետին մէջ, դրսէն շնչափողէն ան-
ցնելով, օդոյ քանակութիւն մը կը մտնէ: Իսկ աս
դնդերաց ետ քաշուած ատենը, կուրծքին խողովին
մէջ պակսած անջրպետին համապատասխանող օդոյ
քանակութիւնը մի եւ նոյն ճամբէն դուրս կ'ել-
լէ: Հասակը առած մարդու մը շնչառութեան ատե-
նը ներս առած օդին քանակութիւնը 659,9 խորա-
նարդ սանդիմէրը, կամ 33 խորանարդ մասնաչափ
է: Շնչառութեան թիւը հասակը առած մարդու մը
վրայ, վայրկենի մը մէջ 18 անգամ, իսկ տղոց վրայ
աւելի է: Սրտին 3,8 փափախման, միջինը առնելով,
1 շնչառութիւն կ'ընայ:

Շնչառութեան արեւմտեան փոփոխութիւնը:

Երագիրներնուս ասկէ առջի հատուածին մէջ
արդէն տեսանք որ արիւնը սնամէջ երակի միջնոր-
դութեամբ իր մեծ շրջանը ընելէն ետքը, սրտին աջ
նախախորշը կը դառնայ, անկէ ալ սրտախորշը կը

մտնէ, եւ սրտի բաբախմամբ թողի շնչերակէն անց-
նելով, եւ ճիւղաւորելով, թողին երկու թեւեւ
րուն մէջը կը մտնէ:

Ուրեմն արեան էական փոփոխութիւնը թողին
մէջ նոյնին արտաքին օդին հետ ունեցած հաղորդու-
թեամբ կ'ըլլայ: Բայց օդոյն արեան հետ ունեցած
հաղորդութիւնը անմիջնորդական չէ: Երկուքն ալ ար-
տաքոյ կարգի բարակ մաշկէ փամփռւաներով, եւ
մազի բարակութեամբ խողովակներով մէկգլմէկէ բաժ-
նուած են:

Թէ որ ներս առած օդերնիս դուրս տուած-
ներնուս հետ համեմատելու ըլլանք, շնչառութեան
վախճանին ինչ ըլլալը կը հասկնանք:

Ներս առած օդերնիս, համատարած օդոյն բա-
րեխառնութիւնը ունի որուն միջին համեմատականը
առնելու ըլլանք՝ կրնանք 12° Ռէոմիւրի համարիլ:
Դուրս տրուած օդը մարմնոյն ջերմութիւնը ունի, որն
որ 30° Ռ է. եւ ամէն մէկ անգամ արտաշնչութեան
ատենը դուրս տուած շոգիներնուս քանակութիւնը
հաւասար է 0,068էն մինչեւ 0,098 կրամի, կամ թէ
ըսինք $\frac{68}{1000}$ մինչեւ $\frac{98}{1000}$ կրամ: Օդոյն մեր շնչա-
ռութեամբը ընդունած քիմիական փոփոխութիւնը,
հետեւեալ տախտակի վրայ շատ յայտնի կ'երեւայ:

Օդոյն մէջ եղած նիւթերը	Յառաջ քան շնչառութիւնը		Շնչառութեան ետքը	
	100 չափի մէջ	100 կշռոյ մէջ	100 չափի մէջ	100 կշռոյ մէջ
Թթուածին	20,815	23,001	16,033	17,373
Բորակածին	79,185	56,991	79,587	76,081
Ածխածին	Հետք միայն	Հետք միայն	4,380	6,546
	100,000	100,000	100,000	100,000

Աս շատ փորձերով իմացուած տախտակը մեզի
կը ցուցնէ, որ բորակածինը շնչառութեամբ ամեւ-
նեւին փոփոխութիւն չկրէր: Եւ մարդ որչափ որ ներս
կ'առնու նէ, նոյն քանակութեամբ ալ դուրս կու տայ:

Բայց թթուածնին համեմատութիւնը բոլորովին
տարբեր է: Արտաշնչութեան ատենը իր քանակու-
թիւնը 100ին 4,83 չափ կը նուազի, եւ արտաշնչ-
ուած օդը ասոր տեղ ածխածին կ'ընդունի: Ուրեմն
մեր շնչառութեամբը օդը, չափ մը թթուածին կոր-
սնցնելով, տեղը ածխածին կ'ընդունի:

Հիմա խնդիր է թէ օդէն կորսուած թթուա-
ծինը ինչ կ'ըլլայ:

Թթուածինը շրջան ըրած ատենը, մութ կարմիր
արեան հետ հաղորդութեան մէջ մտնելով, թթուա-
ծինը արեան ածխածին ունեցած մասանցը հետ կը
միանայ, անկէ ածխածին յառաջ դալով կ'արտա-
շնչուի: Արիւնը, թթուածնին ազդեցութեամբ, ան-
միջապէս իր պայծառ կարմրութիւնը կը ստանայ, ետ-
քը թողի արեան երակներէն, սրտին ձախ նախա-
խորշը կը մտնէ, անկէ ալ ձախ սրտախորշը, եւ ալ,
իր շրջանը նորէն կը սկսի:

Աս եղանակաւ հասակը առած մարդու մը մար-
մինը, ամէն մէկ շնչառութեան ատենը, ածխածին

քանակութիւն մը դուրս կու տայ, որն որ ամէն մէկ ժամու մէջ 44 կրճ կրնանք դնել: Աս ածխածխութիւն մէջ 12 կրճ ածխածին կայ. ասկէ կը հետեւի որ մարդս 24 ժամու չափ շունչ առնելու համար 288 կրամ, կամ 20 լրթ ածխածնի կարօտութիւն ունի:

Ասոր բնական մէկ հետեւութիւն մըն է որ մենք, որպէս զի մեր շնչառութիւնը պահպանենք, մեր մարմնոյն՝ հարկաւոր եղածին չափ ածխածին պէտք է որ մատակարարենք: Մեր կերած կանանչեղէններն ու անասուններն ինչ են, ահա ասիկ մեզի ածխածին մատակարարողները ասոնք են: Օրուան մէջ մարդու մը կերած կերակուրը, իր շնչառութիւնը պահպանելու կը ծառայէ: Մարդս ամէն մէկ շնչառութեամբ իր մարմնոյն ծանրութիւնէն, թէեւ շատ փոքր, բայց ի վերայ այսր՝ ամենայնի մէկ մաս մը կը կորսնցնէ, եւ եթէ որ կարօտութիւն կրել չուզէր, աս պահտութիւնը պէտք է որ կերակրով լեցնէ: Մարդս շնչառութեամբ կը հիւծի: Թէ որ շատ շաքար կամ ամիս առանց շունչ առնելու կենայիք, նոյնչափ շաքար կամ ամիս ալ կերակրոյ կարօտութիւն չէինք զգար: Այն անասուններ, օրինակի համար օձերը, կրիաները, որոնք շատ շաքարներ հաղիւ զգալի ըլլալու չափ կը շնչեն: Եւ արդէն ամենուն յայտնի բան է, որ ասոնք երկայն ատեն, շաքարներով, առանց կերակուր ուտելու ալ կը մնան: Բոլոր ձմեռը՝ քնացող կենդանիները՝ որովհետեւ նոյն ատենը շունչ չեն առնուր, կերակուր ալ չեն ուտեր: Աս կենդանիները ստոյգ է կը շնչեն բայց շատ անզգալի եղանակաւ մը, եւ անոր համար է, որ աշնան քուն մտած ատեննին գեր, լեցուն կը մտնեն, գարնան քնէն ելած ատեննին, բոլորովն նիհարացած կ'ըլլան:

Ինչպէս թիւնք, կամ քիւնք մեզի կը սորվեցնեն թէ ածխածինը ուրիշ նիւթոյ մը հետ միացած ատենը ջերմութիւն յառաջ կը բերէ, որն որ այնչափ սաստիկ կ'ըլլայ, որչափ որ մի եւ նոյն ատեն նիւթոց մեծ քանակութեան մը հետ կը միանայ: Ամէն մարդ գիտէ որ օդի մէջ ածուխ մը վառած ատեննիս, ջերմութեան քանակութիւն մը յառաջ կը բերէ, զորն որ զանազան վախճաններու կրնանք գործածել:

Արդ ինչպէս վերը ըսինք, շնչելու ուրիշ բան չէ բայց եթէ ածխածնոյ մեր մարմնոյ մէջ եղած քիմիական բաղադրութիւն մը, ուրեմն հարկ է որ աս բաղադրութենէ ջերմութիւն մը յառաջ գայ եւ զգալի ըլլայ: Իրօք ալ եղածը ասանկ է: Հաստատութեամբ կրնանք ըսել որ շնչառութեան մէկ էական մասը տաքնալն է. որն ի սկզբան արեան, եւ ետքը՝ անով մարմնոյն ամէն կողմը շուտ եւ հաւասարապէս կը հաղորդուի: Մարդուն վրայ արեան, եւ բոլոր մարմնոյն տաքութիւնը 29° Ռեօմիւր, կամ 37° Կելսիուսի է: Աս տաքութիւնը տղոց վրայ քիչ մը աւելի, ծերոց վրայ քիչ մը նուազ է:

Պիտիւր շարունակուի:

ԾԱՂԿԻ ՄՇԱԿՈՒԹԻՒՆ

Բ. ԱՐՄԱՏԻ ԾԱՂԿՆԵՐ

Սրատուտակ (Paeonia).

Մատուտակը յատկացնող իր հինգ տերեւով բաժակն է: Իր ծաղիկելու ժամանակը Մայիսն — Յունիս, անկոյն բարձրութիւնը 2 սոքի չափ է. տերեւները փայլուն ծիւղերը արմատոյն բոլորտիքը ճառագայթածեւ, ծաղիները ձերմակ, կամ Վարդագոյն կամ կարմիր, պարզ բաղմամբութիւն: Ասոր պատիճները երեքակրայ, մետաղումամազով (մէյսլ), եւ դեպ ի ետ գարձած: Բաժակ հարթ է: Աս ծաղիկը պարտէզները զարդարող աղուոր ծաղիկ մըն է, որն որ պարարտ հող կը սիրէ. եւ իր արմատէն բաժնուելով եւ ուրիշ տեղ տնկելով կ'աճի:

Մատուտակը զանազան տեսակներ ունի.

Ա. Վարդագոյն: Որուն ծաղիկն մէջերը մութ կարմիր, եւ խիտ բաղմամբութիւն է:

Բ. Մեկնածեւ (Խաչիաշի Յեռլ) Մատուտակ, որն որ պարզ, մեծ, ձերմակ եւ մէջ տեղը մութ կարմիր բծերով զարդարեալ է: Ասի ջերմայի ծաղիկ մըն է, որն որ միանգամայն որպիսի եւ իյէ խիտ յրաճն պատուարած խոյի մը մէջ ձմեռը կրնայ պահուիլ, քիչ պաղի կրնայ դիմանալ, քանի մը պայմաններով ձմեռը նստեւ բաց տեղ ալ կրնայ մնալ, բայց աղէկ լոյս, եւ կարելի եղածին չափ թարմ օդ կը պահանջէ: Ամառը բաց օդի մէջ քիչ մը շաքիկ տեղ կ'ուզէ: Հողը պէտք է որ զօրաւոր, բայց փափուկ ըլլայ. որուն բաղադրութիւնն է 1/3 պարսիկ հող. 1/3 փթթած անկոյն հող եւ 1/3 անտառի հող: Ընծանակը պէտք է որ խոշոր ըլլայ, եւ ծաղիկելու ատենները, Ապրիլին, համեմատաբար հողը խմուս պէտք է բռնուի: Հողը ամէն 2—3 տարի մէջ մը պէտք է որ փոխուի: Ասի բաղմանքները քիչ մը գծուարին է, բայց ամենէն ապա-հովը, արմատական ծիւղերէն շուտով ուժ գնելով (սալ-սալ-սալ) կ'ըլլայ: Մատուտակը բաղմանքներու համար, Անգղիացեաց Պարսիկի Լեաքիքը հետեւեալ եղանակը կը դնէ. փետրուարի մէջ բաղմանքներու ծիւղերը պէտք է բռնուի, եւ ամէն մէկ աչքէն 1 1/2 մատ հեռաւորութեամբ վերի ծայրին եւ մէջքին մէջ տեղի կեղեւէն օղակ մը պէտք է կտրել, եւ կեղեւը այնպէս զգուշութեամբ պէտք է հանել որ ծիւղին փայտին վնաս մը չըլլայ, այնպէս որ ամէն մէկ օղակը հետեւեալ օղակէն աս աչքերով բաժնուած ըլլայ. աս օղակին լայնութիւնը 2 դիւ ըլլայ նէ բաւական է: Աս եղանակաւ պատրաստուած ծիւղ մը երկրի մէջ ուժ գնելու պէս անանկ կը թաղուի, որ ծայրի կանոնները երկրէն 3 մասնաչափ վեր մնան: Ծայրի կանոնները Օգոստոսի մէջ աղէկ կ'աճին, եւ հասարակօրէն աս ատենը երկու փոքր արմատներ ստացած կ'ըլլան. ետքը իր հին ծիւղին երկայնութեամբ ուղղութեան սուր գանակով մը անանկ պէտք է կտրել, որ հին ծիւղին փայտին գրեթէ 1/3 հաստութիւնը աստոր անկոյն վրան մնայ. եւ նոյնը թաղուած աչքին քով ամփոփելով թաղուի: Աս եղանակաւ բաղմանքած ծիւղերը ընծանակներու մէջ կը տրեկուին:

Գ. Մատուտակին ուրիշ երրորդ տեսակի մը (Paeonia Mouton) հաւասարող ծաղիկ չկայ. անոր համար Եւրոպա պարսեղ չկայ որուն մէջ աս երրորդ տեսակը

չգտնուի: Ասի յանբաւս կրնայ բազմացուիլ, եթէ որ Մայիս ամսուան կամ Ապրիլին սկիզբը բայց տեղ, բայց քիչ մը խորունկ անկուի, այնպէս որ վարի ծիւղերը կարող ըլլան արմատ տալ, որն որ ան ատենը աւելի դիւրաւ կ'ըլլայ, երբոր աս վարի ծիւղերը քիչ մը կը ճեղքուին:

Գ. Չորրորդ եւ հաւարակ Մատուտակ (P. Officinalis) ըստածը, Միջին հարաւային Խաղաղ կը գտնուի, եւ ծանօթ տունի մըն է. տերեւները անհասար լայնութիւն եւ նիզակի ձեւ ունին ծաղիկներն մեծ, մութ կարմիր, նաեւ պայծառ կարմիր եւ ճերմակ եւ ընդհանրապէս բազմաթերթ են: Ասի պարտէզներու հաւարակ տունի մըն է, զորն որ բազմացնելը, արմատները բաժնելով կ'ըլլայ: Մատուտակին այսչափ գտնալան տեսակներու մէջ յիշատակի արժանի են, ճերմակ, մարմնը գոյն, եւ վարդագոյն կարմիր, եւ բարակ տերեւով մատուտակները: Ասոնք պարտէզներու պանչելի զարդեր են, որոնց բարձրութիւնը 1—2 ոտք է: Մայիսի մէջ կը ծաղիկն եւ գրեթէ ամէ աղէկ երկիրներու մէջ յառաջ կու գան:

(Հրանունի, Ranunculus, Տէ-յէ-ն լէ-է-ն)

Հրանունը ուրիշ զանազան տեսակներով մէկ ամբողջ գաս մը կը շինէ: Աս ծաղիկը ընդհանուր ամէն տեղ ծանօթ եղած է, որն որ Տաճկաստանէն եւ Արեւելքի ուրիշ կողմերէն յառաջ եկած գարնան ծաղիկ մըն է. թէ պարզ եւ թէ բազմաթերթ ունի. բայց մշակութիւնը նաեւ զպարզ բազմաթերթ ըրած է: Հրանունի մի գեղեցկութիւնը գլխաւորաբար, ծաղիկը կրող ձողին զօրաւորութենէն կը գտնուի, որովհետեւ ան ատենը ծաղիկը իր ձողին վրայ կանգուն կը կենայ: Ծաղիկները պէտք է որ խոշոր եւ աղէկ լեցուն գոյները, մաքուր եւ պայծառ ըլլան. ծաղիկը կազմող տերեւները մէկգլմէկու նկատմամբ աղէկ գրից մէջ պիտի գտնուին: Աս ծաղիկին տունկերը խմուակէ, բայց փափուկ, եւ աղբով երկիր մը կը պահանջեն, բայց աղբը պէտք է որ երկիրն տակը բաւականապէս խորունկ ծածկուած ըլլան: Աս եղանակաւ պատրաստուած ամուի (խալալ) մէջ, երկիրները տաքնալէն ետքը, սովորաբար Մարտի սկիզբները Հրանունիին արմատները 2 մատնաչափ խորունկ, եւ 3 մատնաչափ մէկգլմէկէ հեռու կը անկուին եւ թէ որ օգերը չոր ըլլան հարկ է որ ստեպ ջրութիւն: Հրանունիին ծաղիկը անցած, եւ տունկը թարմացածին պէս, պէտք է որ արմատները գետնէն հանուին, մաքրուին եւ չոր ու խիստ ջրոտէն աղատ տեղ մը պահուին: Աս բազմացնելը կամ արմատները բաժնելով, եւ կամ սերմը անկելով կ'ըլլայ: Առջի եղանակին գործադրութիւնը կրնայ երկրէն դուրս հանելէն անմիջապէս ետքը ըլլալ. իսկ սերմէն բազմացնելու համար, պէտք է սերմը դարնան արկեղ կամ ընձանակի մը մէջ ցանել, եւ իսկզբան խցի մը կամ ջերմոցի մէջ դնել, եւ շատ անգամ անկերը քիչ մը աճելէն ետքը պէտք է բաժնել եւ ուրիշ արկեղ մը մէջ անկել, իսկ հետեւեալ տարին վերը ըստածին պէս բայց տեղ: Ասոնք սովորաբար երրորդ տարին ծաղիկելու կը սկսին: Թէ որ Հրանունը ձմեռը ծաղիկեցնել կ'ուզուի, ան ատենը միադոյն ծաղիկ ունեցող արմատներ պէտք է ընտրել, եւ ասոնք դարնան մէկ դի թուլ տալով, աշնան պէտք է խորունկ ընձանակներու մէջ անկել. անկէ ետքը ձմեռուան մէջ ծաղիկելու ուրիշ ծաղիկներուն, օրինակի համար սոխերու պէս դարմանել: Գոյներու զանազանութիւնը

թիւնը սերմէ յառաջ եկածներէն կ'ընդունուի: Սերմերը պէտք է մութ գոյն ունեցող կէս բազմաթերթ ծաղիկներէն ժողովել: Հրանունիին արմատը տարի մը սուանց անկելու պահանջու ըլլայ, ծաղիկը աւելի աղւար կ'ըլլայ: Հրանունը 4—6 մատնաչափ մէկգլմէկէ հեռու անկուելու մէջ կը անկուին եւ աղէկ հողով մը կը ծածկուին. եւ ասոնք որչափ կանուխ անկուին, այնչափ աղւար կը ծաղկին. բայց պէտք է միտ դնել որ խիստ եւ չոր ջրոտութիւն մը վրան հասնի, ապա թէ ոչ արմատները կրնան դիւրաւ փճանալ: Անոր համար իսկզբան քիչ մը ատեն աճունները պէտք է ծածկել: Հրանունիին աղէկ ծաղիկը տնկուած տեղւոյն դիրքէն ալ մեծապէս կ'սխալու ունի: Ասի պէտք է այնպիսի տեղ մը անկել որ խիստ տաքէն ալ պատրու պարուի:

Ասոր մէկ տեսակն է նաեւ Սո-ր Հրանունի (Ranunculus acris) որն որ 2—4 ոտք բարձրութիւն ունի, շատ ծիւղաւոր է, եւ Յունիսէն մինչեւ Աւստրալիա կը ծաղիկ. աս ալ զանազան տեսակներ ունի եւ բոլոր բազմաթերթ են: Բայց եւ աղատ տեղ, թէթեւ ու զով հող կ'ուզեն:

ՍՈՒՍԵՐԱՄԵՐՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՊԵՏ ՄԷ.

Բեթ երուպուրի մէջ սուսերամարտութեան վարպետ ըլլալու եւ նոյն քաղքի մէջ բնակութիւն հաստատելու բաղձանքով, ան քաղաքը մանեկէս մինչեւ հիմայ ճշգիւ երեւուն տարի է: Իմ հայրենեացս երեւելի անձինքներէ ունեցած յանձնարարութեան թղթերս, զիս Ալեքսիս Վ. դերին հետ բարեկամացուցին. եւ զինքն ինծի հետ շատ ընտանի ըլին: Ինքը՝ ինծի շատ աշխատներ գտաւ. եւ Ռուսական գնդոյ մը սուսերամարտութեան վարպետ ըլլալը խնդրելու համար՝ իմ կայսեր հետ տեսնուիլ դիւրացուց, այսինքն իմ ձեռքս՝ Կոստանդին մեծ իշխանին օգնական զօրապետին ուղղուած յանձնարարութեան թուղթ մը տուաւ, որն որ նոյն ատեն իշխանին հետ մէկտեղ, Բեթ երուպուրի մօտ Սթրէշա պալատը կը բնակէր:

Երկրորդ օրը կառք մը վարձեցի, եւ իմ վկայականներովս Սթրէշա գացի, եւ քանի մը վայրկեանէն պալատը հասայ, ուր զիս շատ դիւրութեամբ մի կայսեր եղբորը Կոստանդինին առջեւ հանեցին: Դերս մտած ատենս իշխանը կռնակը վաւարանի մը դարձուցած կը տաքնար, իր քովն ալ գրասեղանի մը քով նստած էր Վիլհմա զօրավարը, ձեռքը գրիչ առջեւն ալ թուղթ կար, եւ կ'երեւար որ իշխանին տուն տուածը գրի կ'անցնէր:

Հաղիւ թէ դուռը ետեւէս գացուեցաւ, մեծ իշխանը ծանրութեամբ մի ինծի հարցուց.

Ո՞ր տեղացի ես.

— Ենդղացի, կայսերական Տէր.

— Տարիքդ.

— Քսանութեց տարւան.

— Ենունդ.

— Կ.

— Գուն գնդոյ մը վրայ սուսերամարտութեան վարպետ կուզես եղբւր ըլլալ.

— Այո կայսերական Տէր, ո՞ն է իմ մէկհատիկ բաղձանքս.

— Ուրեմն դուն առջև աստիճանի վարպետ մըն ես :

— Բեթերսպուրի հասնելէս ի վեր շատ անգամ առիթ ունեցայ արհեստս ի գործ դնելու, եւ եթէ որ կայ սերական Տէրդ կը հաճի, թող հարցնէ իմ մարտերուս վկայ գտնուողներուն :

— Արդէն լսեցի, բայց աս ստոյգ է, որ երկրորդ աստիճանի կուռուղներու հետ կուռած ես :

— Չէ կայսերական Տէր, որպիսի եւ իցէ մարտիկ ըլլայ նէ ըլլայ, անի ինծի երկու անգամ զարկած ատենը, ես անոր տասը անգամ կ'իջեցնեմ :

— Հը՛, Հը՛, ինծի հետ ալ կրնաս կուռիլ :

— Ասի, Տէր քեզմէ կախում ունի : Ի՞նչպէս կ'ուզես որ քեզի հետ վարուիմ. եթէ իբրեւ կայսերական իշխանի մը հետ պիտի վարուիմ նէ, իմ քեզի երկու անգամ զարնելէս յառաջ, դուն կրնաս ինծի տասը անգամ իջեցնել : Բայց թէ որ հասարակ մարդկանց պէս վարուելու ըլլաս, ան ատեն դուն տասը հարուած կ'ընդունիս իսկ ես երկու :

Լուպէնաքի, գոչեց մեծ իշխանը, ձեռուրները շփելով, Լուպէնաքի, սուրբը բեր որ մէկըմէկ ծանօնանք :

— Կարելի՞ բան է որ ձեր բարձրութիւնը այսչափ խոնարհի :

— Իմ բարձրութիւնս կը հրամայէ քեզի որ կրնաս նէ ինծի տասն անգամ իջեցնես : Ի՞նչ, կը վախնաս, գործքէն էտ քաշուիլ կ'ուզես : Ա՛ռ սա սուրը, սա սա դիմակը : Միտ դիր :

— Ուրեմն ձեր բարձրութիւնը բացարձակապէս կը հրամայէ ինծի :

— Այո՛, այո՛ :

— Պատրաստ եմ :

Տասը անգամ, կրկնեց իշխանը, տասը անգամ աղէկ միտ դիր : Պակաս պիտի չըլլայ : Հա՛, Հա՛, Հա՛ :

Թէպէտ ինքն ասանկ կը պահանջէր, բայց ես մինակ պաշտպանողական գիբը մ'առած էի, եւ միայն անոր հարուածները արգիլելով դո՛հ կ'ըլլայի, եւ նոյները իրեն չէի կրկնէր :

— Ի՞նչ կ'ընես, գոչեց բարկութեամբ, ո՛ր է չղարնն :

— Տէր, մեծարանք . . . :

— Մեծարանքը սատանան տանի. զո՛րկ, զո՛րկ նայինք :

Պիմակին ասկէն որչափ կըցայ նէ զինքը դիտեցի, այսերը կարծած էին, աչացը մէջ արիւն կ'եռար. անոր համար տուած հրամանը ուղեցի գործածել, եւ երեք հարուած ետեւէ ետեւ իջեցուցի :

— Ագնիւ, գոչեց, հիմայ կարգը ինծի եկաւ. Հա՛ նայինք. եղաւ, եղաւ իջեցուցի :

Իրօք ալ հանդիպուցած էր : Անկէ ետքը ես ալ իրեն ետեւէ ետեւ չորս հարուած ալ տուի, բայց մէկ անգամ ալ ես իրմէ ընդունեցայ :

— Հը՛, հը՛, գոչեց ուրախութեամբ, Ռոսնա տեսա՛ր մի, եթէ դէմ երկու եղաւ :

Տասնի դէմ երկու պիտի ըլլայ, կայսերական Տէր, գոչեցի, եւ աւելի եւս իրեն մօտենալով, ահա՛ ըսի, Ութը — Ի՞նչ — Տասը : Հիմայ լմնեցաւ :

— Լա՛ է, լա՛ է, գոչեց մեծ իշխանը դրուատեօք, շատ լաւ. բայց ասի բաւական չէ : Սուրը բաւական չէ, մանաւանդ հեծեալի մը դէմ, ստուգիւ բաւական չէ : Կըր-

նաս հեծեալ Ուլանի մը դէմ ինք զինքդ հետեւակ պաշտպանել : Սրով մը կրնաս նիզակի մը դիմայ ելլել : Ի՞նչ կ'ընես :

— Կարծեմ թէ կրնամ, կայսերական Տէր :

— Միայն կը կարծես. բայց ստուգիւ չես դիտեր չէ :

— Ներէ՛ ինծի, ձեր բարձրութիւնը, չեմ կարծեր միայն, այլ եւ ոչ կը տարախուսիմ :

Լուպէնաքի, գոչեց նորէն մեծ իշխանը :

Պաշտօնակալը երեւցաւ :

— Շուտով նիզակ մը, եւ ձի մը. շուտ :

— Բայց, կայսերական Տէր . . .

— Հը՛, հը՛, տեսա՛ր որ կը վախնաս :

— Չէ, չէ, վախ չունիմ, բայց քեզի պէս կայսերական բարձրութիւն մը, աւելի յաղթող կ'ուզէի ունենալ, քան թէ յաղթեալ :

— Խե՛ղ զքեզ. շողքորթութիւն չեմ ուզեր : Առջի փորձը աղէկ գնաց, հիմայ դանք երկրորդին :

Աս վայրկեանի մէջ, պաշտօնակալը շքեղ ձիով մը, եւ ձեռքը նիզակով պատուհանին առջին հասած էր :

Ուրեմն, գոչեց Վոստանդին, եւ խցէն դուրս առճապարեւով, ինծի ալ նշան կ'ընէր, որ իրեն հետեւիմ : Լուպէնաքի, գոչեց, իրեն աղէկ սուր մը տուր. դո՛ւն ալ Անգղիոյի Տէր, աղէկ հսկէ, ապա թէ ոչ կրիայի մը պէս կը ծղմուի :

Մեծ իշխանը աս ըսելէն ետքը, ձիւն վրան ցաթկելով, սկսաւ նիզակը չորս կողմը խաղցրնել :

— Պատրաստ ես, գոչեց, ինծի մօտենալով :

— Պատրաստ եմ, կայսերական Տէր :

Աս ըսելէն ետքը, մարտիկ ձիւն կուշտը զարնելով, մինչեւ ծառուղւոյն ծայրը թռաւ :

Աս ամէն բանը, կատակ է, կը հարցնէի Ռոսնա զօրավարին :

Ո՛չ երբէք, էր պատասխանը, կամ անի զքեզ գետինը կը պառկեցնէ, եւ կամ բաղձացած պաշտօնիդ կը հասնի : Այնպէս համարէ, իբր թէ պատերազմի դաշտին վրայ ըլլաս :

Իբր բոլորովին տարբեր կերպարանք մ'առած էր : Եթէ որ ինծի թող տրուած ըլլար հարուած հարուածին դէմ տալ, կամ սովորական մարտ մը տալ, ան ատենը կրնայի ինք զինքս մխիթարել, բայց որովհետեւ կը տեսնէի, որ իմ մազի պէս բարակ սրուած սուրս, որոշեալ տահմանի մը մէջ հարկ էի գործածել, ուր կայսերական իշխանիս նիզակը, իմ գլխուս վրայ աղաւթօրէն կը տալանէր, տաւանմանց մէջ էի : Բայց ամէն բան ուռչէր, եւ քաշուիլն ալ կարելի չէր :

Իմ պաղարկեալութիւնս ձեռք առնելով, իշխանը դիմաւորելու պատրաստուեցայ. որն որ արդէն ծառուղւոյն ծայրը հասնելէն ետքը, ետ դառնալու սկսած էր, եւ աւաղաքայլ վրաս կը յարձակէր :

Իմ քովս հասած ատենը իշխանը կործարիս հարուած մը տալ կ'ուզէր, բայց հարուածը արգիլեցի, եւ յանկարծ դիմացի կողմը ցաթկելով, թէ երկվարը եւ թէ հեծեալը առջեւէս թռան դացին, եւ ինծի փոքր փնտտմալ չեղաւ :

Շատ աղէկ, շատ աղէկ, գոչեց իշխանը, մէյ մ'ալ, մէյ մ'ալ :

Ինծի հարցնելէն ետքը, թէ արդեօք պատրաստ եմ,

աւելի ուժգնութեամբ մը նորէն վրաս յարձակեցաւ: Ես, առջի անգամուան պէս աչքս անոր վրան այնպէս սեւեռած էի, որ իր շարժումներէն եւ ոչ ամենափոքրը կրնար տեսութենէս պրծիլ: Որոշիչ վայրկեանին մէջը, նորէն անոր հարուածը արդիւիւթիւ, աջ կողմը ցաթկեցի, եւ այսպէս, անոր երկրորդ յարձակմանէ ալ անարատ մնացի:

Սոստանդին մէյ մը հառաչեց, նորէն ետ ցաթկեց, եւ կ'երեւար որ հաստատուն միտքը դրած էր, որ աս անգամ իր հաճոյիցը համաձայն մարտիկը ոչնչացնէ: Եւ երբ որ կատաղութեամբ երրորդ անգամ յարձակիլը տեսայ, որոշեցի որ աս վերջի անգամը պիտի բլայ:

Աս եղանակաւ նորէն վրաս յարձակեցաւ, բայց աս անգամ միայն երեւութաւ մը գոհ չըլլալով, նիղակին ձողունին այնպէս զօրաւոր հարուած մը տուի, որ մէջ տեղէն երկու կտոր եղաւ, եւ իշխանը առանց զինուոյ մնաց: Խորքը ածապարեցի ձիուն սանձը յափշտակեցի, եւ որոյս ծայրը հեծեալին կրծոյն կրթնցուցի:

Ռատնա զօրավարը սարսափման աղաղակ մը արձակեց, որովհետեւ կը կարծեր որ զիշխանը սպաննել կ'ուզեմ: Իշխանն ալ կ'երեւայ որ այնպէս համարած էր, որովհետեւ երեսին դոյնը յանկարծ փոխուեցաւ: Բայց ես քայլ մը ետ երթալով, իշխանին դուռն ծռելով ըսի:

— Զեր կայսերական բարձրութիւնն հիմնոյ տեսաւ թէ ես Ռատն զօրաց սուսերամարտութեան վարպետ ըլլալու արժանի եմ, թէ չէ:

— Այո՛, այո՛ արժանի ես. քեզի պէս քաջ մարտիկ տեսած չունիի, անոր համար որչափ կրնամ պիտի նայիմ որ քեզի գունդ մը զօրք յանձնեմ: Եկուր ինձի հետ, ըստ եւ ձիւն վար իշխալով դէպ ի իր սենեակները կ'երթար:

Ան հասնելէն ետքը գրիչը առաւ իմ աղերագրոյս վրայ, կայսեր հետեւեալ եղանակաւ ուրիշ մ'ալ աւելցուց:

«Զեր վեհափառութենէն խոնարհաբար կը խնդրեմ, աս աղերագիրս բերողին, խնդրած պաշտօնը յանձնելու. որովհետեւ շատ աղէկ համազուած եմ որ ինք ան գործքին մեծ արժանաւորութիւն ունի»:

Պէտք եմ հոս տեղս աս ալ աւելցնել, որ քանի մը օր ետքը իմ խնդրած պաշտօնին հասայ:

ՄԱՆՐԱՆՈՒՐՔ ԵՒ ԶՈՒԱՐՃԱՆՔ

Մրցող պանդոկապետներ:

Առկէ քանի մը տարի յառաջ, Լոնտօն պանդոկապետ մը կը մեռնի, որուն պանդոկը խիստ շատ յաճախորդներ ունէր, բայց անով ալ, պանդոկապետը իր պարտքը վճարած լինցուցած չէր: Իր այրի կնիկը գործքը յառաջ տարաւ. եւ այնպիսի բախդ մ'ունեցաւ որ պարտքը վճարեց լինցուց: Իրեն մօտ եղող հացագործ մը, ասոր հետ աւրուելով, ուղեց որ ասոր հակառակ պանդոկ մը շինէ եւ անոր շահը իրեն քաշէ: Եւ որպէս զի շատ յաճախորդներ ունենայ, ի սկզբան, կերակրող քանակութիւնը սովորաբար պանդոկներու մէջ տրուածին կրկինը կուտար: Ասոր հետեւութիւնը ան եղաւ, որ այրի կնկան յաճախորդները ամէն ալ հացագործին պանդոկը կ'երթային, որով կնիկը ան աստիճանի նեղ մտաւ որ անանկանալու վայէր: Օր մը իր ունեւոր բարեկամներէն մէկը կնիցը այցելութեան կ'ելլէ, այրին դուռը եկածը արանջելով մը կը պատմէ: Բարեկամը զինքը կը յուսացնէ ու կ'ըսէ. «Մի՛ վախճար քու յաճախորդներդ նորէն եւ շուտով կ'ընդունին»:

Աս կ'ըսէ, կ'ելլէ կ'երթայ: Նոյն օրը իրիկուան ժամը ութին, հացագործին պանդոկը բազմութեամբ լինցուն եղած տեսնը. այրուոյն բարեկամը, հասարակ զգեստ մը հագած ներս կը մտնէ, եւ դէպ ի ստակները ժողովողին կողմը երթալով, հոն անոր առջին երկու հատ խոշոր ստոկած կատուներ կը նետէ ու բոլոր բազմութեան լսելի ձայնով պոռալով մը կ'ըսէ. «Ըսէ՛ տիրոջը, որ աս երկուքն ալ մէկտեղ հաշուելով, աս շաբաթ 36 հատ եղաւ, եւ վաղը կէս օրէն ետքը ուրիշ չորս հատ ալ կը բերեմ»:

Աս ըսելէն ետքը ետ դարձաւ ու դռնէն դուրս ելաւ: Եւ որովհետեւ քաղքին աս կողմերը, կատուի մին վրայ արտաքոյ կարգի նախապաշարում մը կար, անոր համար քանի մը վայրկեան մէջ, բոլոր խուցը պարպուեցաւ, եւ ճամբուն վրայ եղող օդալաճառը, նոր յաճախորդները գոհ ընելու համար ձեռքով զխոզ գործելու սկսաւ: Այրուոյն բարեկամին լրած վարպետութեան վախճանը ան եղաւ, որ այրուոյն առջի յաճախորդները նորէն դարձան, եւ վրէժինդիը հացագործը իր թշնամոյն թակարկին մէջը բռնուեցաւ:

Մանկական պարզութիւն:

- Յովսէփ ի՞նչ կ'ընես.
- Հայր, պաճուճապատանքիս (Հո-Հայր) զգեստները կարմիր կը ներկեմ
- Ի՞նչ բանով կը ներկես
- Գարեջրով, Հայր
- Ա՛նխ, ո՞վ ըսաւ քեզի որ գարեջրով կարմիր կը ներկէ.
- Մայրս ըսաւ հայր, որ գարեջրով երեկ քու քիթը կարմրեցներ է:

 Ազգին ծառայութիւն մը ըրած կը համարիր, հրաւիրելով մեր թաւանորդները, որ նոր տարիէն յառաջ իրենց թաւանորդութիւնն ընդունեն, մասն զի աս **ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՕՐԱԳՐԻՍ**, մեր հայ ազգին գոռած անսկանալ ընդունելութիւնը, զանազան թերթերուն կրկին տպագրութեան հարկը վրայ դնաւ: Անոր համար, թաւանորդ որ մեր թաւանորդները, կամ թե նոր տարիէն ետքը ուրիշ թաւանորդ գրուիլ թաւանորդները, իրենց մասը ամբողջ ընդունին, կը խնդրեն որ ժամանակին իրենց յօժարակամութիւնն յայտնեն: **ԵՐԻՈՊԱ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՕՐԱԳՐԸ**, տասնութիւնգ օրը մէյ մը կ'ելլէ, տարեկան զինը կանխիկ **10** ֆրանկ է: